

ภาษาธรรมในคำสอนของพระพุทธเจ้า

DHAMMA LANGUAGE IN BUDDHA TEACHING

พระมหากิตติธัช สิริบุญโญ

คณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชาภาษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phramaha Kittithat Siripunyo

Faculty of Humanities, Program in Linguistics

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author; Email: kittithatsiripunyo@gmail.com

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้น 2,500 ปี มีคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ได้รับการเผยแผ่ไปยังพุทธศาสนิกชนจนขยายออกไปอย่างกว้างขวาง โดยใช้ภาษาธรรมในการสื่อสาร ภาษาธรรมเป็นภาษาที่เป็นธรรมชาติตามความเป็นจริงและสามารถประพฤติปฏิบัติได้จริงพิสูจน์ได้จริงและเป็นหลักธรรมเพื่อความสงบสุขและเกื้อกูลแก่หมู่ชน ดังที่พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกเมื่อครั้งที่ทรงส่งให้ไปเผยแผ่ครั้งแรกว่า “พวกเธอ จงเที่ยวจาริกเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์” ซึ่งภาษาที่ใช้ในการสื่อสารเป็นภาษาธรรมที่สามารถเข้าถึงได้ด้วยการปฏิบัติและศึกษาตาม

คำสำคัญ : ภาษาธรรม, การสอนของพระพุทธเจ้า

Abstract

Buddhism has established for 2,500 years. With the teachings of Buddhism, Buddhists have been missionaries to the extended widely by using

dhamma as a way to communicate. Dhamma is the language of nature-based on reality and can utilize as well as prove it. Dhamma is the principle of peacefulness and support to people. As the Buddha gave his teachings to the Buddhists when he sent his disciples for a missionary for the first time, "You may give for the people benefits and happiness along with support the world to the basic beauty. You may show them the beauty in the middle of the most beautiful. You may proclaim celibacy and the consonants, complete and pure" The language which uses to communicate is dhamma language that can understand by practice and learn.

Keywords: Dhamma, teachings of Buddhism

บทนำ

การสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต มนุษย์จำเป็นต้องติดต่อสื่อสารกันอยู่ตลอดเวลา การสื่อสารจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งและ การสื่อสารมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์มาก การสื่อสารยังก่อให้เกิดการประสานสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลและสังคม ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างคนในสังคม ช่วยสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี ดังนั้นหลักธรรมที่เป็นภาษาธรรมในพระพุทธศาสนาก็เป็นสารที่จะสื่อไปยังบุคคลได้ทุกยุคทุกสมัยปัจจุบันนี้ การสื่อสารเป็นการสื่อสารที่ไร้พรมแดน คือ การรับข่าวสาร เป็นไปด้วยความรวดเร็ว ทำให้บุคคลมีช่องทางในการรับสารที่แตกต่างกัน พระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายเรื่องของบุคคลไว้ว่า (วิริยสูตร วิเชียรโชติ และนวลเพ็ญ วิเชียรโชติ, 2526 : 543-548) บุคคลประกอบด้วยส่วนประกอบ 5 ประเภท เรียกทางธรรมว่า เบญจขันธ์ คือ (พระธรรมปิฎก, 2538 : 16-29) 1. รูป (Corporeality) ได้แก่ รูปธรรมทั้งหมด ร่างกายและพฤติกรรม 2. เวทนา (Feeling) ได้แก่ ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉยๆซึ่งเกิดจากผัสสะทางประสาททั้ง 5 และทางใจ 3. สัญญา (Perception) ได้แก่ ความหมายรู้ คือ กำหนดรู้อาการเครื่องหมายลักษณะต่างๆ อันเป็นเหตุให้จำอารมณ์นั้นๆ ได้ 4. สังขาร (Mental Formations or Volitional Activities) ได้แก่ องค์ประกอบหรือคุณสมบัติต่างๆ ของจิตมีเจตนาเป็นตัวนำ ซึ่งจะปรุงแต่งและแสดงออกทางกายทางวาจาหรือเป็นเครื่องปรุงของจิตของความคิดซึ่งนำไปสู่

ปัญญา และ 5. วิญญาณ (Consciousness) ได้แก่ ความรู้แจ้งอารมณ์ทางประสาททั้ง 5 และทางใจ คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สัมผัสทางกาย และการรู้อารมณ์ทางใจ เมื่อบุคคลมีการรับรู้และเรียนรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงไปของเบญจขันธ์ก็จะเข้าใจถึงสภาวะของความเป็นจริงของชีวิต ก็จะเข้าใจในภาษาธรรมได้ด้วยเช่นกัน

ภาษาธรรมที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า

ธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงใช้สอนเป็นเรื่องที่มีอยู่จริงตามธรรมชาติและสามารถปฏิบัติตามและศึกษาให้เกิดผลได้ ซึ่งภาษาธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดของพระพุทธศาสนานั้นก็คือพุทธศาสนสุภาษิตและหลักธรรมหลักภาษาธรรม เป็นต้น ซึ่งได้ถ่ายทอดมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลด้วยภาษาบาลี และการจะรู้เข้าใจภาษาธรรมก็ต้องจำเป็นต้องรู้จักการอ่านภาษาบาลีเป็นเบื้องต้น ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้มีถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนและได้ถูกบันทึกไว้ในพระไตรปิฎกโดยใช้ภาษาบาลีเป็นสำคัญ ซึ่งในคำสอนพระไตรปิฎก นั้น ล้วนอยู่ในรูปของภาษาบาลีทั้งสิ้น ภาษาบาลีจึงเป็นภาษาที่รักษาไว้ซึ่งพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ดังนั้นผู้ที่ศึกษาภาษาธรรมก็ต้องรู้วิธีการอ่านภาษาบาลีในเบื้องต้น คำในภาษาบาลี เมื่อนำมาเขียนเป็นภาษาไทยแล้ว จะมีลักษณะที่ควรสังเกตประกอบการอ่าน โดยมีวิธีการอ่าน ดังนี้

1. ตัวอักษรทุกตัวที่ไม่มีเครื่องหมายใดๆอยู่บนหรือล่าง และไม่มีสระใดๆ กำกับไว้ให้อ่านอักษรนั้นมีเสียง "อะ" ทุกตัว เช่น

อรโหโต อ่านว่า อะ-ระ-หะ-โต

โลกวิทู อ่านว่า โล-กะ-วิ-ทู

2. เมื่อตัวอักษรใดมีเครื่องหมาย (พินทุ) อยู่ใต้แสดงว่าตัวอักษรนั้นเป็นตัวสะกดของอักษรที่อยู่ข้างหน้า ผสมกันแล้วให้อ่านเหมือนเสียง อะ+ (ตัวสะกด) นั้น เช่น

สมมา (สะ+ม = สัม) อ่านว่า สัม-มา

สงโฆ (สะ+ง = สัง) อ่านว่า สัง-โฆ

ยกเว้นในกรณีที่ยัญชนะตัวหน้ามีเครื่องหมายสระกำกับอยู่แล้ว ก็ให้อ่านรวมกันตามตัวสะกดนั้น เช่น พุทฺธสฺส อ่านว่า พุท-ธฺส-สะ , ปาหุเนยโย อ่านว่า ปา-หุ-เนย-โย

3. เมื่ออักษรใดมีเครื่องหมาย ° (นฤคหิต) อยู่ข้างบนตัวอักษรให้อ่านให้เหมือนอักษรนั้นมีเครื่องหมายไม้หันอากาศและสะกดด้วยตัว "ง" เช่น

อรหฺ อ่านว่า อะ-ระ-หัง

ธมฺมฺ อ่านว่า ธม-มัง

สรณฺญํ อ่านว่า สะ-ระ-นัง

แต่ถ้าตัวอักษรนั้นมีทั้งเครื่องหมาย ° (นฤคหิต) อยู่ข้างบนและมีสระอื่นกำกับอยู่ด้วย ก็ให้อ่านออกเสียงตามสระที่กำกับ + ง (ตัวสะกด)

4. เมื่ออักษรใดเป็นตัวนำแต่มีเครื่องหมาย (พินทุ) อยู่ใต้ด้วย ให้อ่านออกเสียง "อะ" ของอักษรนั้นเพียงครึ่งเสียงควบไปกับอักษรตัวตาม เช่น สวากขาโต อ่านว่า สะหวก-ขา-โต จะเห็นได้ว่าภาษาบาลีเป็นภาษาที่สมบูรณ์ด้วยคุณวิเศษและสภวานิรุตติ คำว่า สภวานิรุตติ นั้น หมายถึงภาษาที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงความหมายและอธิบาย มีอำนาจในการแสดงอรรถ และอธิบายได้แน่นอน ดังนั้นการจะเข้าใจในภาษาอักษรภาษาธรรมก็ต้องมีพื้นฐานก่อนอ่าน ภาษาบาลี เพราะหลักธรรมคำสอนเป็นภาษาบาลี และเป็นภาษาธรรมที่เมื่อผู้ได้ศึกษาแล้วก็จะก่อให้เกิดปัญญา สามารถแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันได้ด้วยการใช้สติในการพิจารณาเรื่องราวต่างๆตามความเป็นจริงได้ ภาษาธรรมที่เป็นหลักสำคัญ ในพระพุทธศาสนานั้นก็คือ ไตรสิกขา อริยสัจ 4

ไตรสิกขา

ไตรสิกขาเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาฝึกฝนอบรมมนุษย์ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม (ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) และด้านความรู้ความคิด (ปัญญา) อนึ่ง ไตรสิกขานี้มีเนื้อหาครอบคลุมมรรค 8 ทั้งหมด องค์ประกอบ 8 อย่างของมรรค ดังปรากฏในจุฬาทิลลสูตร ความว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเวฬุวัน อันเป็นสถานที่ให้เหยื่อแก่ กระแต เขตพระนครราชคฤห์ ครั้งนั้น วิสาขอุบาสกเข้าไปหาธรรมทินนาภิกษุณีถึงที่อยู่ อภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้วสนทนาธรรมว่าด้วย เรื่อง มรรค 8 กับชั้นธ ดังนี้ว่า (ม.ม. (ไทย) 12/508/343.)

วิสาขอุบาสก ข้าแต่พระแม่เจ้า ก็อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นไฉน

ธรรมทินนาภิกษุณี ดูกุรวิสาขะผู้มีอายุ อริยมรรคมีองค์ 8 นี้ คือปัญญาอันเห็นชอบ 1 ความดำริชอบ 1 วาจาชอบ 1 ทำการงานชอบ 1 เลี้ยงชีวิตชอบ 1 ความเพียรชอบ 1 ความระลึกชอบ 1 ความตั้งจิตไว้ชอบ 1

วิสาขอุบาสก ข้าแต่พระแม่เจ้าอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นสังขตะหรือเป็นอสังขตะธรรม ทินนาภิกษุณี ดูกุรวิสาขะผู้มีอายุ อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นสังขตะ

วิสาขบูชา ข้าแต่พระแม่เจ้า ชั้นที่ 3 (กองศีล กองสมาธิ กองปัญญา)

พระผู้มีพระภาค ทรงสงเคราะห์ด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 หรือว่าอริยมองค์ 8 พระผู้มีพระภาคทรงสงเคราะห์ด้วยชั้นที่ 3

ธรรมทึนนาภิกษุณี ดูกร วิสาขะ ผู้มีอายุชั้นที่ 3 พระผู้มีพระภาคไม่ทรงสงเคราะห์ด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 ส่วนอริยมรรคมีองค์ 8 พระผู้มีพระภาคทรงสงเคราะห์ด้วยชั้นที่ 3 คือ วาจาชอบ 1 ทำการงานชอบ 1 เลี้ยงชีวิตชอบ 1 ทรงสงเคราะห์ด้วยศีลชั้นที่ 3 ความเพียรชอบ 1 ความระลึกชอบ 1 ความตั้งจิตไว้ชอบ 1 ทรงสงเคราะห์ด้วยสมาธิชั้นที่ 3 ปัญญาอันเห็นชอบ 1 ความดาริชอบ 1 ทรงสงเคราะห์ด้วยปัญญาชั้นที่ 3

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2555 : 546) ได้ให้ความหมายคำว่า ไตรสิกขา แปลว่า สิกขา 3 คำว่าสิกขาแปลว่า การศึกษา การฝึก ฝึกหัด ฝึกอบรม ได้แก่ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรมพัฒนากายวาจา จิตใจ และปัญญา ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด สิกขา 3 มีดังนี้

1. อธิศีลสิกขา การฝึกศึกษาในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ให้มีสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ (Training Higher Morality)
2. อธิจิตตสิกขา การฝึกศึกษาทางจิตใจ พัฒนาคุณธรรม สร้างความสุข เสริมคุณภาพจิต และรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนสมาธิ (Training in Higher Mentality หรือ Mental Discipline)
3. อธิปัญญาสิกขา การฝึกศึกษาทางปัญญาอย่างสูง ทำให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นโดยสมบูรณ์ (Training in Higher Wisdom)

1. อธิศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติให้สุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ ได้แก่ การรวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เข้ามาด้วย ว่าโดยสาระก็คือ การดำรงตนด้วยดีในสังคม รักษาระเบียบวินัย ปฏิบัติหน้าที่และ ความรับผิดชอบทางสังคมให้ถูกต้อง มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีงามเกื้อกูลเป็นประโยชน์ ช่วยรักษาและส่งเสริมสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะในทางสังคม ให้อยู่ในสภาวะเอื้ออำนวยแก่การที่ ทุกๆ คน จะสามารถดำเนินในทางที่ดีงามหรือปฏิบัติตามมรรคกันได้ด้วยดี ศีลเป็นสิกขาขั้นต้นที่ดีที่สุด

2. อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกฝนในด้านคุณภาพ และสมรรถภาพของจิต ได้แก่ การรวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาวาจา สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เข้ามาว่าโดยสาระ คือ การฝึกจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงแน่วแน่ ควบคุมตนให้ได้ มีสมาธิ มีกำลังใจสูง ทำให้จิตเป็นจิตที่สงบ ผ่องใส

เป็นสุข บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวนหรือทำให้เศร้าหมอง อยู่ในสภาพเหมาะสมแก่การใช้งานให้มากที่สุด โดยเฉพาะการใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้ง และตรงตามความเป็นจริง

3. อธิปัญญาสิกขา คือการฝึกปรี้อปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจ สิ่งทั้ง หลายตามความเป็นจริงถึงความหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ ได้แก่การรวมเอาองค์มรรคข้อ สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัป สองอย่างเข้ามา ว่าโดย สาระก็คือ การฝึกฝนอบรมให้เกิดปัญญาบริสุทธิ์ที่รู้แจ้งชัดตรงตามสภาพ ความเป็นจริง ไม่เป็นความรู้ความคิด ความเข้าใจที่ถูกบิดเบือนจากความจริงที่ถูกควบคุม

ไตรสิกขา มีศีล เป็นหลักการพัฒนาระดับความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีสมาธิ เป็นหลักการพัฒนาจิตใจให้มีสมรรถภาพและประสิทธิภาพในการคิดพิจารณา ตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำ มีปัญญา เป็นหลักการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ รู้จักสิ่งทั้งหลายตรมจริงและสามารถแยกแยะวิเคราะห์สืบหาสาเหตุของสิ่งทั้งหลายได้ชัดเจน

อริยสัจ 4

อริยสัจ 4 เป็นคำสอนสำคัญมากในพระพุทธศาสนา เป็นทฤษฎีที่พระพุทธเจ้าทรง และเป็นธรรมที่เกิดจากการตรัสรู้ของ พระพุทธเจ้าโดยตรง อริยสัจ 4 มีความหมายตามนัยพระบาลี ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ 4 ประการเหล่านี้แล เป็นของแท้เท่านั้น ไม่คลาดเคลื่อนไป ได้ไม่กลายเป็นอย่างอื่น ฉะนั้น จึงเรียกว่า อริยสัจ”

“...ภิกษุทั้งหลาย เพราะได้ตรัสรู้ อริยสัจสี่นี้ ตามเป็นจริง พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงได้นำเรียกว่า เป็นอริยะ”

หัวใจคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่ที่อริยสัจ 4 ประการ (จตุตถาริ อริยสัจจกานิ) ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในปฐมเทศนาแก่สหายเก่าของพระองค์ คือปัญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน (ปัจจุบัน เรียกว่า สารนาถ) ใกล้เมืองพาราณสี ในพระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ดังที่มีหลักฐานในคัมภีร์ดั้งเดิมนั้น พระองค์ได้ทรง อริยสัจ 4 คือความจริงอันประเสริฐ ความจริงของอริยะ ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ ได้แก่

1. ทุกข์ ความทุกข์ ความที่กายและใจทนสภาพบีบคั้นได้ยาก เป็นสิ่งที่ต้องกำหนดรู้ เป็นผลที่เนื่องมาจากเหตุปัญหาของชีวิต พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็เพื่อให้ทราบว่ามีทุกข์ทุกคนมีทุกข์เหมือนกัน ทั้งทุกข์ขั้นพื้นฐานและทุกข์เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวัน ทุกข์ขั้นพื้นฐาน คือ ทุกข์ที่เกิดจากการเกิด การแก่ และการตาย ส่วนทุกข์ที่เกี่ยวกับการดำเนิน

ชีวิตประจำวัน คือ ทุกข์ที่เกิดจากการพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ทุกข์ที่เกิดจากการประสบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รัก ทุกข์ที่เกิดจากไม่ได้ตั้งใจปรารถนา รวมทั้งทุกข์ที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตด้านต่างๆ อาทิ ความยากจน

2. สมุทัย เหตุที่เกิดทุกข์ คือ กิเลสตัณหาที่กระตุ้นจิตใจให้ส่ายแสหาอารมณ์ที่ปรารถนา อยากได้ อยากมี อยากเป็น และอยากพ้นไปจากภาวะไม่ปรารถนา เป็นเหตุแห่งทุกข์ที่ต้องละ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็เพื่อให้ทราบว่า ทุกข์ทั้งหมดซึ่งเป็นปัญหาของชีวิตล้วนมีเหตุให้เกิดเหตุนี้ขึ้น คือ ตัณหา อันได้แก่ความอยากได้ต่างๆ ซึ่งประกอบไปด้วยความยึดมั่น

3. นิโรธ ความดับทุกข์ คือ ภาวะที่เป็นผลจากการดับตัณหาและสามารถพ้นจากทุกข์ได้เด็ดขาด เป็นภาวะที่ต้องทำให้ประจักษ์แจ้ง พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็เพื่อให้ทราบว่า ทุกข์คือปัญหาของชีวิตทั้งหมดที่สามารถแก้ไขได้นั้น ต้องแก้ไขตามทางหรือวิธีแก้

4. มรรค ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ซึ่งมีองค์ประกอบ 8 ประการ อันเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างหรือทางดำเนินชีวิตที่ดีเลิศ จัดเป็นเหตุที่ควรเจริญ คือ ลงมือปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงนิโรธ โดยสรุปเป็นหลักแห่งการศึกษาปฏิบัติสำคัญได้ 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

พระธรรมธีรราชฆานูณี (โชดก) (2546 : 239) กล่าวไว้ว่า “อริยสัง หมายถึง ของจริงอันประเสริฐของจริงอันห่างไกลจากกิเลส ของจริงอันยังความเป็นพระอริยเจ้าให้สำเร็จ”

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2546 : 328) ท่านให้คำจำกัดความไว้ว่า อริยสัง หมายถึง ความจริงอย่างประเสริฐ, ความจริงของพระอริยะ, ความจริงที่ทำให้คนเป็นพระอริยะมี 4 อย่าง คือ ทุกข์ (หรือทุกข์สังจะ) สมุทัย(หรือสมุทัยสังจะ) นิโรธ (หรือนิโรธสังจะ) มรรค (หรือมคคสังจะ) เรียกเต็มว่า ทุกข (อริยสังจ) ทุกขสมุทัย (อริยสังจ) ทุกขนิโรธ (อริยสังจ) และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (อริยสังจ)

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ) (2551 : 27) ได้กล่าวไว้ว่า “เมื่อพูดถึงแก่นของพระพุทธศาสนาแล้วหลักธรรมทั้งหมดรวมลงที่อริยสัง แก่นที่สุดของอริยสัง คือนิโรธ อันเป็นผลมาจากการเจริญมรรคมีองค์ 8 ประการให้สมบูรณ์ แก่นนี้จึงเป็นแก่นระดับอุดมคติของพระพุทธศาสนา คือ วิมุติได้แก่การที่จิตหลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสและหลุดพ้นจากความทุกข์”

จากความหมายข้างต้นดังกล่าว อริยสัจ 4 จึงเป็น ความจริงอันประเสริฐที่ทำให้คนเป็นพระอริยะ ทำให้คนเป็นผู้มีความเจริญ ทำให้คนห่างไกลจากกิเลสหากทุกคน ทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นจริงของทุกข์ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หรือจะเปลี่ยนมุมมองเป็นด้านบวก คือ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นจริงของความสุข เหตุให้เกิดความสุข การขาดความสุข และเหตุให้เกิดภาวะขาดความสุขรวมทั้งปฏิบัติตามก็จะสามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและทางใจ เกิดภาวะของความสุขกายและสุขใจเข้ามาแทนที่ได้ อริยสัจ 4 ประการ จึงเป็นวิธีการแห่งปัญญา ดำเนินการแก้ปัญหาตามเหตุผล ตามเหตุปัจจัย คือ การแก้ปัญหาของบุคคลด้วยปัญญาของตัวเอง เป็นหลักธรรมที่สอนให้เข้าใจความทุกข์ หนทางดับทุกข์และเข้าถึงการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน รู้สิ่งใดเกิด สิ่งใดดับ มีการหมุนเวียนกันไปไม่มีอะไรคงทนถาวรแน่นอน ภาษาธรรมชุดนี้เป็นภาษาธรรมที่สามารถเข้าใจได้ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและเป็นภาษาธรรมที่จริงแท้แน่นอน

คุณลักษณะผู้ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดภาษาธรรม

ผู้ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดภาษาธรรมในพระพุทธศาสนาที่ต้องรู้วิธีการและเข้าใจถึงลักษณะของบุคคลก่อน พระพุทธเจ้าทรงแยกจำแนกบุคคลไว้ ตามความเหมาะสมของบุคคลทรงมองเห็นว่าบุคคลมีความสามารถทางปัญญาแตกต่างกันเป็น 4 ระดับ คือ (สุวณฺณ จันทรวงศ์, 2540 : 315)

1. อุกมตติญญ ได้แก่ ผู้มีภูมิปัญญาที่สามารถเรียนรู้และเข้าใจพระธรรมคำสอนได้ทันทีเมื่อได้ฟังเปรียบเสมือนดอกบัวเจริญเต็มที่ที่ผลิผลเหนือระดับน้ำ เปรียบที่บานได้ทันทีเมื่อได้รับแสงจำกัดดวงอาทิตย์
2. วิปจิตัญญ ได้แก่ ผู้สามารถเรียนรู้ได้เมื่อมีการอธิบายขยายความเพิ่มเติมเปรียบเสมือนดอกบัวที่ชูก้านมาถึงระดับพื้นน้ำรอที่จะผลิผลพ้นน้ำในวันรุ่งขึ้นและเตรียมบานเมื่อได้รับแสงตะวัน
3. เนยยะ คือ ผู้อาจเรียนรู้ธรรมด้วยอาศัยความเพียรอย่างยิ่งยวดทั้งด้วยการฟัง การคิด การถาม การท่องบ่นเปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำต้องการเวลาในการโผล่ขึ้นสู่พื้นผิวน้ำเพื่อเบ่งบานในโอกาสต่อไป
4. ปทปรมะ ได้แก่ ผู้ซึ่งไม่อาจเรียนรู้และเข้าใจในพระธรรมพิเศษ แม้จะฟังคิดและท่องบ่นอย่างไรก็ตามเปรียบเสมือนบัวที่จมติดอยู่ใต้น้ำ

การถ่ายทอดภาษาธรรมของพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงใช้ภาษาธรรมในการสอนที่เริ่มจากธรรมชาติคือความเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต ตัวอย่างเช่น พระพุทธเจ้าทรงให้แก่คิดให้กับยสะกุลบุตรพร้อมกับครอบครัวและสหาย (วินย. มหา. (ไทย) 4/25-31/62-71) ยสะเป็นบุตรเศรษฐีในกรุงพาราณสี มารดาบิดาหวงแหนรักษาเป็นอย่างดี จนถึงสร้างปราสาทให้อยู่ใน 3 ฤดู คืบวันหนึ่งยสะกุลบุตรนั้นได้รับความบำเรอให้เป็นสุขด้วยดนตรีต่างๆ บนปราสาทที่มีแต่สตรีล้วน ได้หลับไปก่อน สตรีทั้งหลายผู้บำเรอหลับภายหลัง แต่ยสะกุลบุตรได้ตื่นขึ้นก่อนและได้เห็นอาการต่างๆ ของสตรีผู้นอนหลับ ประดุจดั่งซากศพ ก็เกิดความเบื่อหน่ายจนถึงอุทานขึ้นว่า ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ แล้วก็ลงจากปราสาทเดินไปออกประตูเมืองพาราณสีตรงไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แล้วก็เดินบ่นไปอย่างนั้น ในขณะที่พระพุทธเจ้ากำลังเสด็จเดินจงกรมอยู่ ทรงได้ยินเสียงยสะกุลบุตรบ่นไปอย่างนั้น ตรัสขึ้นว่า “ที่นี่ไม่ขัดข้อง ที่นี่ไม่วุ่นวาย” ยสะกุลบุตรได้ฟังก็มีความยินดีว่า ที่นี่ไม่ขัดข้องไม่วุ่นวายก็นั่งลง พระพุทธเจ้าก็ตรัส อนุปพพิกขาและอริยสัจ 4 จบแล้ว ยสะกุลบุตรก็เกิดดวงตาเห็นธรรม โดยในตอนนั้นยสะกุลบุตรที่กำลังเบื่อหน่ายจากการเห็นภาพดุจดั่งป่าช้าผดิบของหญิงบริวารทั้งหลาย ขณะที่ตัวเองกำลังเบื่อหน่ายสุดๆ อยู่นั้นก็ไม่ว่าจะจัดการกับตัวเองอย่างไร พระพุทธองค์ทรงใช้ คำพูดนำก่อน คือ ที่นี่ไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่ขัดข้อง มาเถิดยสะ นั่งลงเราจะแสดงธรรมแก่เธอ ทำให้ยสะกุลบุตรเห็นทางมีความร่าเริงบันเทิงใจ (วินย. มหา. (ไทย) 4/25/63) เมื่อพร้อมแล้วพระองค์จึงแสดง อนุปพพิกขา

อีกตัวอย่างหนึ่งพระอัสสชิซึ่งเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าได้เทศน์สอนอุปติสสและโกลิตะ (วินย. มหา. 4/72/64-76) จนได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา สมัยนั้นที่ใกล้เมืองราชคฤห์ มีหมู่บ้านพราหมณ์อยู่สองหมู่บ้าน หัวหน้าหมู่บ้านนั้นได้เป็นสหายสืบทอดกันมาช้านานและต่างก็มีบุตรชาย ตั้งชื่อว่า อุปติสสะ และ โกลิตะ ตามชื่อหมู่บ้าน อุปติสสะและโกลิตะเมื่อเติบโตขึ้นต่างก็ได้เล่าเรียนศึกษาจนได้สำเร็จการศึกษาตามลัทธิของตน และได้ไปเที่ยวเตร่ด้วยกันอยู่เสมอ เช่นได้ไปเที่ยวคูมหรสพที่มีอยู่บนยอดเขาเป็นงานประจำปี และได้เคยเบิกบานรื่นเริงหรือเศร้า หรือได้เคยตรวจวัดผู้แสดงไปตามบทบาท ในคราวหนึ่งเกิดสังเวชใจไม่รู้สึกรู้สอกในการคูมหรสพนั้น ยิ่งเห็นคนดูหัวเราะ รื่นเริงสนุกสนาน ก็ยิ่งสังเวชใจนี้กว่าอีกไม่ช้าเท่าไรไม่เกินร้อยปีก็จะพากันตายไปหมดสิ้น ก็เลยชวนกันไปบวชเป็นปริพาชกในสำนักของอาจารย์สญชัย เมื่อได้ศึกษาลัทธิของอาจารย์สญชัยแล้ว ก็เห็นว่าไม่มีสาระแต่ก็ไม่ว่าจะไปพบใครที่ไหนซึ่งสอนได้ดีกว่า จึงพากันตั้งกติกาไว้ว่า ถ้าใครพบอมตธรรมก่อนก็ให้บอกแก่

กันในวันหนึ่ง อุปติสสะได้พบกับท่าน พระอัสสชิ ซึ่งเป็นองค์หนึ่งในภิกษุปัญจวัคคีย์ได้เที่ยวบิณฑบาตอยู่ในกรุงราชคฤห์ เห็นอาการของท่านเป็นที่น่าเลื่อมใส (นี่เป็นการสร้างแรงจูงใจอย่างหนึ่งที่พระสงฆ์ควรทำให้เกิดมากที่สุด) เกิดความสนใจแต่เห็นว่ายังไม่ใช่เวลาที่จะไต่ถาม จึงได้เดินตามท่านไป เมื่อท่านบิณฑบาตกลับ ฉันทเสร็จแล้วจึงเป็นโอกาส ก็เรียนถามท่านว่า ท่านบวชอุทิศใคร ท่านชอบใจธรรมของใคร ท่านอัสสชีก็ตอบว่าท่านบวชอุทิศพระพุทธเจ้า ซึ่งเสด็จออกผนวชจากคัถยสกุล พระองค์เป็นศาสดาของท่าน ท่านชอบใจในธรรมของพระองค์ อุปติสสะก็ขอให้ท่านแสดงธรรมะนั้นให้ฟัง ท่านอัสสชีก็ตอบว่า ท่านเพิ่งเข้ามาบวช ยังไม่อาจแสดงให้พิสดารกว้างขวางจะแสดงได้ก็โดยย่อ อุปติสสะก็กล่าวตอบว่า แสดงพยัญชนะมากแต่ไม่ได้เนื้อความอะไร (เป็นข้อที่สงฆ์ควรตระหนักเพราะเป็นตัวละครความสนใจ) ก็ไม่เป็นประโยชน์ขอให้แสดงแต่โดยใจความท่านอัสสชีก็ตอบแสดงธรรมะโดยย่อให้ฟังเป็นพระคาถาว่า

“เย ธมมา เหตุปฺปภาวา เตสํ เหตุ ตถาคโต

เตสญจ โย นิโรธो จ เอวํ วาที มหาสมโณ

ธรรมเหล่าใดมีเหตุเป็นแดนเกิด หรือเกิดแต่เหตุ พระตถาคต กล่าวเหตุของธรรมเหล่านั้น และความดับของธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีวาตะอย่างนี้” (วิ.มหา. (ไทย) 4/72/64-76)

เห็นได้ว่า ภาษาธรรมเป็นภาษามีความไพเราะฟังแล้วมีเหตุ-ผล สามารถพิสูจน์ได้จริงและปฏิบัติตามได้จริง และเมื่อผู้ฟังได้ฟังก็ทำให้อยากจะศึกษาธรรมมากยิ่งขึ้นเพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบการใช้วาจาทั้งหมดในพระไตรปิฎกในรูปแบบนวังสัทธุดาสน์ การใช้วาจาของพระพุทธองค์จึงมีความชัดเจน เนื้อหาดี สร้างสรรค์ ประโยชน์แก่ทุกฝ่ายการใช้วาจาที่สร้างสรรค์นั้น เป็นจุดเริ่มต้นแห่งความสุขความเจริญของครอบครัว ซึ่งสามารถส่งผลในทางเดียวกันต่อสังคมและประเทศชาติ นับเป็นสังคมแห่งอารยะ สังคมที่มีแต่กุศลประโยชน์ (ธนัชกร กิริติเสถียร, 2550 : 49) ดังพุทธพจน์ที่ว่า คำพูดที่มีประโยชน์คำเดียว คนฟังแล้วสงบระงับได้ ย่อมดีกว่าคำพูดที่ไร้ประโยชน์ตั้งพันคำ (ขุ.ธ. (ไทย) 25/100/61) ฉะนั้นผู้ที่จะสามารถถ่ายทอดการสื่อสารภาษาธรรมไปยังบุคคลอื่นได้ดี บุคคลนั้นจะต้องรู้จักการสื่อภาษาธรรมด้วยความจริง ด้วยความประณีต มีความเอาใจใส่ พร้อมทั้งพูดในสิ่งที่ เป็นประโยชน์และมีความกรุณาที่แสดงออกในทางการอบรมสั่งสอน

ความเมตตากรุณาย่อมเป็นส่วนประกอบสำคัญให้เกิดคุณลักษณะผู้สอนที่เรียกว่า องค์กรคุณของกัลยาณมิตร ซึ่งมี 7 ประการดังต่อไปนี้

1. ปิโย – น่ารัก (ในฐานะที่วางใจและสนิทสนม)
2. ครุ – น่าเคารพ (ในฐานะให้เกิดความรู้สึกรับรองใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย)
3. ภาวนีโย – นายกบอง (ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง)
4. วตฺตา – รู้จักพูด (คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี)
5. วจนกฺขโม – อดทนต่อถ้อยคำ (พร้อมที่จะรับฟังคำซักถามต่างๆ อยู่เสมอและสามารถรับฟังได้ด้วยความอดทนไม่เบื่อ)
6. คมภีรญฺจ กถํ กตฺตา – (กล่าวชี้แจงแถลงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้งได้)
7. โน จฏฺฐาเน นิโยชเย – (ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย) (อง. สตตก (บาลี) 23/34)

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า การที่ผู้สอนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้เรียน ถือว่าอยู่ในฐานะเป็นกัลยาณมิตร คือเป็นผู้ช่วยเหลือแนะนำผู้เรียนให้ดำเนินก้าวหน้าไปในมรรคาแห่งการฝึกอบรมองค์คุณทั้ง 7 นี้ เป็นคุณลักษณะที่ผู้สอนหรือครูผู้มีความกรุณาโดยทั่วไปจะมีได้ ไม่จำกัดเฉพาะพระพุทธเจ้าเท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปใช้ได้กับทุกยุคสมัยในสังคมปัจจุบันได้อีกด้วย ซึ่งการสอนของพระพุทธเจ้ามีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะ 4 ประการ

1. สนทสนนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือจะสอนอะไรก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลอย่างชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริงเห็นจัง เหมือนจูงมือไปเห็นกับตา
2. สมาทปนา ขวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือสิ่งใดที่ควรปฏิบัติหรือห้าห้า แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับอยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ
3. สมุตเตชนา ระวังให้อาจหาญแกล้วกล้า คือปลุกเร้าใจกระตือรือร้นเกิดความอุสาหะมีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจจะทำให้สำเร็จลงได้สู้งานไม่หวั่นระย่อไม่กลัวเหนื่อยยาก
4. สมปหงสนา ปลอดขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือบำรุงจิตใจให้ชุ่มชื่นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความร่าเริงเบิกบานใจ (ที.สี. (บาลี) 9/198/161)

สรุป

ภาษาธรรมหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่มีละเอียดอ่อน แต่ก็สามารถเข้าถึงหลักธรรมได้ด้วยการปฏิบัติตามหลักคำสอน การสื่อสารภาษาธรรมเพื่อให้คนรุ่นใหม่สมัยใหม่ได้เข้าใจ ผู้สื่อสารจะต้องมีความรู้ความสามารถและมีบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือ เพราะภาษาธรรมคือหลักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นคำสั่งสอนที่สอนให้เข้าใจในธรรมชาติ การเกิดทุกข์ และหนทางการแก้ไขปัญหาตลอดจนการดับทุกข์ โดยเริ่มต้นที่ตัวเราก่อนให้รู้จักธรรมชาติของสิ่งที่เป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เมื่อตัวเราเข้าใจในสภาวะความเป็นจริงของธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายแล้ว ความปรารถนาดี ความเมตตา ก็จะบังเกิดขึ้นและแผ่เมตตาไปยังบุคคล สังคม และประเทศชาติต่อไปในอนาคต ฉะนั้นการน้อมนำหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติก็จะก่อให้เกิดผลดีทั้งตัวตัวเองและผู้อื่นทั้งในภพชาตินี้และภพชาติหน้า เป็นผู้ที่มีปัญญามองเห็นธรรมและสาธยายธรรมด้วยภาษาธรรมให้กับกลุ่มคนในสังคมได้เกิดความร่มเย็นเป็นปกติสุข ปราศจากความร้อนทุกข์โดยสิ้นเชิง

เอกสารอ้างอิง

- ธนัชกร กิรติเสถียร. (2550). *ศึกษาการใช้วาจาสร้างสรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมธีรราชฆานูณี (โชดก ป.ธ.9). (2546). *หลักปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2549). *พุทธวิธีในการสอน*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: สหธรรมิกจำกัด.
- _____. (2555). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 32. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ผลิธัมม์.
- _____. (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทพดิลก (ระแบบ รัฐธยาโณ). (2551). *เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: บริษัทแปดสีบเจ็ด (2545) จำกัด.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2532). *อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วีรยุทธ วิเชียร โชติ และนวลเพ็ญ วิเชียรโชติ. (2526). *จิตวิทยาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย.

สุวัฒน์ จันทรวงศ์. (2540). *ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.